

УДК 81'282 (476.7)

UDC 81'282 (476.7)

**ВАРЫЯНТНАСЦЬ ЭТНОНІМАЎ
У ГАВОРКАХ БЕЛАРУСІ****VARIABILITY OF ETHNONYMS
IN THE DIALECTS OF BELARUS**

Ю. В. Чарнякевіч,
кандыдат філалагічных навук,
дацэнт кафедры мовазнаўства
і лінгвадыдактыкі Беларускага
дзяржаўнага педагагічнага
ўніверсітэта імя Максіма Танка

Y. Charnyakevich,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department
of Linguistic and Linguadidactics, Faculty
of Philology, Belarusian State Pedagogical
University named after Maxim Tank

Паступіў у рэдакцыю 09.02.2024.

Received on 09.02.2024.

У артыкуле аналізуюцца этнонімы, вядомыя ў літаратурнай мове. Часам некаторыя з іх у гаворках Беларусі набываюць зусім іншае значэнне.

Для напісання артыкула былі выкарыстаны шматлікія дыялектныя слоўнікі з розных рэгіёнаў краіны, навуковыя зборнікі, рэгіянальныя атласы, а таксама аўтарскія запісы дыялектнага маўлення, зробленыя падчас палявых выездаў у раёны Беларусі.

Аналіз варыянтнасці этнонімаў у гаворках Беларусі паказаў, што шляхі з'яўлення ў дыялектным маўленні новых сэнсавых адзінак могуць быць розныя. Гэта і падабенства ў вымаўленні некаторых слоў, і перанос назвы з этноніма на прадмет. Разам з тым, часам патлумачыць новае значэнне этноніма бывае даволі складана.

Ключавыя словы: этнонім, лексема, гаворка, дыялектная лексіка, Беларусь.

In the article are analyzed ethnonyms, which well known in the literary language. Some of them sometimes gets a completely different meaning in the dialect speech of Belarus.

There are many dialect dictionaries from different regions of the country, scientific collections, regional atlases, as well as author's recordings of dialect speech made during field trips to the regions of Belarus were used to write the article.

The analysis of the variation of ethnonyms in the dialect of Belarus showed that the ways of appearance of new semantic units in dialect speech can be different. This is the similarity in the pronunciation of some words, and the transfer of the name from the ethnonym to the subject. At the same time, it is quite difficult to explain sometimes the new meaning of an ethnonym.

Keywords: ethnonym, lexeme, dialect, dialect vocabulary, Belarus.

Аналіз матэрыялаў шматлікіх айчынных дыялектных слоўнікаў даволі часта сведчыць пра кансерватыўнасць той ці іншай групы лексічных адзінак, якія нават у наш час паспяхова супрацьстаяць знешнім уплывам, напрыклад, іншым гаворкам і дыялектам, літаратурнай мове ці запазычванням. Названая тэндэнцыя садзейнічае кансервацыі асобных лакальных лексем, што часта прыводзіць да захавання ў гаворках Беларусі эксклюзіўнай лексікі.

У артыкуле разгледзім некаторыя арыгінальныя лексічныя адзінкі, звязаныя з традыцыйнымі этнонімамі. Справа ў тым, што этнонімы, кадыфікаваныя ў літаратурнай мове, у гаворках могуць набываць зусім іншае значэнне. Усё гэта прыводзіць да з'яўлення ў дыялектах новых сэнсавых адзінак, якія часткова ці нават поўнасьцю адрозніваюцца ад першапачатковых, асноўных, зыходных. Падобная лексіка-семантычная варыянтнасць яскрава сведчыць пра моўнае багацце дыялектнай лексікі Беларусі.

Для напісання артыкула былі прааналізаваны наяўныя дыялектныя слоўнікі з розных

рэгіёнаў краіны, дыялекталагічныя зборнікі і рэгіянальныя атласы, а таксама выкарыстаны асабісты аўтарскі архіў, зроблены падчас палявых экспедыцый. Дыялектныя тэксты і запісы ў артыкуле прыводзяцца курсівам, спрощанай транскрыпцыяй, націскі пазначаюцца толькі ў тым выпадку, калі яны прысутнічаюць у арыгінальнай крыніцы. Таксама ў артыкуле падаецца пашпартызацыя – назва населенага пункта і той раён Беларусі, дзе быў запісаны прыклад. У даволі рэдкіх выпадках, калі тэксты прыводзяцца з сумежных з Беларуссю тэрыторый, дадаткова падаецца назва той або іншай краіны.

Паляк, полька

Першае і, зразумела, зыходнае значэнне слова – традыцыйны этнонім. **Паляк.** Паляк. *Прыішлі палякі.* Палякцішкі Воранаўскі раён [1, т. 3, с. 371].

Іншае значэнне гэтага слова ў дыялектнай мове – *католік.* **Паляк.** Католік. *Я выхажу за муш, а ён паляк, і я пайду на польску веру.* Гальшаны Ашмянскага раёна [1, т. 3, с. 371]. **Паляк.** Католік. *Палякі ў касцёл ходзяць.* Улья-

наўка, Бешанковіцкі раён [2, ч. 2, с. 105]. Іншае семантычнае нападуненне этноніма звязана з даволі распаўсюджаным, але памылковым меркаваннем пра тое, што католікі жывуць толькі ў Польшчы.

Акрамя таго, слова *паляк* ужываецца ў якасці *назвы посуду* ў в. Гарадная Столінскага раёна. **Пол'ак.** *Сáмый бóльшый горшчóк з двимá вушáми, насыпáйут' 1-1,5 пúда жыта* [3, с. 184].

Яшчэ адзін словаўтваральны варыянт падобнага этноніма – *полька*, які ўжываецца не толькі ў значэнні жанчыны польскай нацыянальнасці, але і ў дачыненні да *назвы танца*. **Полька.** *Полька (танец). Танцавалі польку на васэлі.* Грыкені Вільнюскага раёна, Літва. *Хочыць табе польку сыграць.* Ахрэмаўцы Браслаўскага раёна [1, т. 4, с. 45]. Слова ўтварылася ад чэшскага *půlka, polovina*, паходзіць ад паўтактавага памёру танца [4, т. 9, с. 274, 275].

Латыш

Этнонім, які абазначае асноўнага прадстаўніка насельніцтва Латвіі, – *латыш*, – у дыялектных слоўніках таксама можа мець іншую семантыку. **Латыш.** *Вялікі збан з адной ручкай. Такі з вухам, гліняны такі збанок; як велькі, то кажуць латыш.* Баброўнікі, Гарадоцкі раён [1, т. 2, с. 631]. Верагодна, падобная форма *збана* пашырылася з Латвіі [4, т. 5, с. 256].

Літвін, ліцвін, літвінка, літовец, літоўка

Жыхароў Літвы – літоўцаў – у Беларусі называюць *літвін, ліцвін, літвінка, літовец, літоўка*. **Літвін.** Літовец. *Жывуць у нас палякі, літвіны.* Магуны, Пастаўскі раён. **Ліцвін.** Літовец. *Ён ліцвін і яна ліцвінка.* Чычалі, Швянчонскі раён, Літва. **Літвінка.** Жанчына літоўскай нацыянальнасці. *Тут у нас літвінка, з Літвы дзеўчыну ўзялі.* Навасёлкі, Свіслацкі раён. **Літовец.** Тое ж, што і літвін. *Літоўцы ў нас канавы капалі.* Цяпінцы, Вілейскі раён. **Літоўка.** Тое ж, што і літвінка. *У нашай вёсцы ёсць літоўка, ужо год восемдзесят ёй.* Дварчаны, Пастаўскі раён [1, т. 2, с. 661–663].

Разам з тым, як вынікае з дыялектных слоўнікаў, і гэтыя этнонімы ў гаворках Беларусі могуць выступаць у ролі іншых сэнсавых адзінак. Так, напрыклад, *ліцвінамі* часам называюць беларусаў. **Ліцвін.** Беларус з пэўнай мясцовасці. *За Поставамі жывуць ліцвіны.* Магуны, Пастаўскі раён [1, т. 2, с. 661, 662]. **Ліцвіны.** Беларусы. *Палешукі з Целяхан і зраз нас ліцвінамі называюць.* Косава, Івацэвіцкі раён [5, с. 125].

Што да лексемы *літоўка*, то ў некаторых гаворках яна ўжываецца ў дачыненні да пэўнай разнавіднасці касы. **Літоўка.** Назва касы. *О дз'е каса! Іа гету л'ітоўку йашче за пол'скім часам куп'іў.* Шаўдзіні, Лідскі раён. [6,

с. 239]. **Літоўка.** Від касы. *На Сібіры касу завуць літоўка, наперат, відаць, каса паявілася з Літвы.* Кураполле, Пастаўскі раён. [1, т. 2, с. 662]. Як вынікае з тлумачэння інфарматара, тут адбыўся перанос назвы з этноніма на прадмет, бо ён паходзіць з Літвы.

Але ў слоўніках сустракаюцца і іншыя значэнні названага этноніма. **Літоўка.** Доўгая сцірта сена. *Злажыл'і сена ў л'ітоўку, з'імой п'ерав'яз'ём на ф'эрму.* Леснікі, Лідскі раён [6, с. 239]. **Літоўка.** Памяшканне для захавання сена і корму для жывёлы. *Схадзі ў літоўку, вазьмі сена карове.* Котава, Віцебскі раён [2, ч. 1, с. 291].

Немец, немка

Агульнавядомы этнонім *немец*, які абазначае асноўнага прадстаўніка насельніцтва Германіі. **Немец.** Немцы. *Немец думаў, што будзе біць-біць і ўсіх паб'е, ажно яго забілі.* Мсцібава, Ваўкавыскі раён [1, т. 3, с. 209]. Аднак у гаворках гэты этнонім можа мець і іншае значэнне. Напрыклад, выступаць у ролі назвы краіны ці наймення гульні. **Немцы.** Германія. *Усё дзерава ад нас ішло ў немцы.* Мсцібава, Ваўкавыскі раён [1, т. 3, с. 209]. **Немец.** Гульня. *У немца гуляюць дзеці і дарослыя хлопцы.* Шарэйкі, Касцюковіцкі раён [7, с. 284].

Акрамя таго, *немец, немка* ў гаворках – гэта нямы ці глуханямы чалавек. **Немец.** *Нямко, нямы чалавек.* Аздамічы, Столінскі раён. **Немка.** Нямая жанчына або дзяўчына. *Эта немка, она одна ў сале.* Сямігосцічы, Столінскі раён [8, т. 3, с. 190]. **Немка.** Нямая жанчына. *Немка, мусі, будзе.* Любішчыцы, Івацэвіцкі раён [1, т. 3, с. 209]. **Немка.** Нямы чалавек. *Н'ёмко той ус'о махаўа рукамі, але ж йаго ц'ашка зразум'ец'.* Крывічы, Іўеўскі раён [6, с. 295]. **Немка.** Глуханямая. *У іх немка ў чылядкых служба.* Палуж, Краснапольскі раён [7, с. 284].

Швед, шведы, швэд, швэды

Па-першае, як вядома, шведы – гэта назва жыхароў Швецыі. **Шведы, Швэды.** Шведы. *У Кургане поле і курганы, ляжыць швед, што ваяваў.* Ухвала, Крупскі раён. *Швэд выбіў многа народу.* Барок, Стаўбцоўскі раён [1, т. 5, с. 475]. **Швэд.** Швед. *І швед туд быў, і турак туд быў; гарá гэта – швэды йак ваяваўлі, вóйско йіх было тут.* Галавачы, Гродзенскі раён [9, с. 558].

Па-другое, швэды – гэта адзін з відаў насякомых, у прыватнасці, *шашаль* (лац. *Cossus*). **Швэды**, мн. Тое, што і шашаль. *Швэды сточылі дэрэво.* Курашэва, Чыжэўская гміна, Беластоцкае ваяводства, Польшча [1, т. 5, с. 476]. Слова *шведы* ў значэнні *'шашаль'* сустракаецца і ў межах Беларусі. **Швед.** Шашаль. *Швед сапсаваў у доме ўсю мэблю.* Селішча, Гарадоцкі раён [10, с. 222]. Занатавана падобнае слова і ва Ушацкім раёне

Віцебскай вобласці. **Швэд** – дрэваед, шашаль. *Швэд усю камоду патачыў* [11, с. 186].

Па-трэцяе, шведы – гэта яшчэ адзін від насякомых, а менавіта жукі-караеды (лац. Scolytinae). **Швед**. Жук-караед. *Як папóрчана дрэва, кáжуць: швед патачыў*. Бешанковіцкі, Дубровенскі, Лёзненскі, Шумілінскі, Віцебскі раёны Віцебскай вобласці [10, с. 222]. Занатавана слова *швед* ‘караед’ на Магілёўшчыне і нават на Палессі. **Швед**. *Усю сасну швет пабіў*. Забычанне Касцюковіцкі раён [12, с. 109]. **Швэд** і **Чвэд**. Караед. *Швэд хату сточыв*. Сіманавічы, Драгічынскі раён [13, с. 152].

Дарэчы, падобны перанос назвы этноніма на жывую істоту (напрыклад, насякомых) назіраецца не толькі ў гаворках Беларусі. Напрыклад, ва ўкраінскай мове *швед* – гэта ‘тарган’ (чорны таракан, *Blatta orientalis* L. (*Periplaneta orientalis* L.)) [14, с. 396]. У слоўніку М. Фасмера таксама прыводзіцца лексема *швед* ‘таракан’, узятае са слоўніка У. Дала і занатаванае на Пскоўшчыне [15, с. 418].

Па-чацвёртае, *швэды* – гэта кавалкі падсмажанага сала, скваркі. Так, у «Дыялектным слоўніку Брэстчыны» слова *швэды* (і яго фанетычныя варыянты) ў значэнні ‘скваркі’ занатавана ў трох вёсках: Туляцічы Іванаўскага раёна, Гальцы Столінскага (цяпер Пінскага) раёна і Сакалоўка Пінскага раёна. **Швэ́ді, Швэ́ды**, мн. Скваркі. *Тітка пожарыла швэдов. От мой діты нзяк швэдыў нэ едыть. Мамо, напэчы швэды на вэчэру* [16, с. 260].

Таксама ў выданні «Лексіка гаворак Беларускага Прыпяцкага Палесся» гэтае слова (часам паралельна з лексэмамі *шкваркі, вышкваркі*) у значэнні ‘шкваркі сала’ занатавана ў пунктах 83, 91, 98, 102, 119 і 120, а менавіта ў паселішчах Горталь Івацэвіцкага раёна, Крыўчыцы, Лапацін, Барычавічы Пінскага раёна, Асавая (Асава), Харомск Столінскага раёна [17, с. 325, карта 107]. Праўда, тут магчымы рэдактарскі недагляд: згодна з ранейшай публікацыяй Г. Ф. Вештарт, слова *швэды* запісаны не ў вёсцы Горталь, а ў вёсцы Краглевічы Івацэвіцкага раёна, таму, адпаведна, у слоўніку і атласе варта было б спаслацца на пункт 83а (Краглевічы), а не 83 (Горталь) [18, с. 150].

Але ж названыя выданні ў прынцыпе даволі выразна акрэсліваюць тэрыторыю пашырэння лексэмы *швэды* (*шведы*) у значэнні ‘скваркі’ – гэта Пінскі, Столінскі і часткова Івацэвіцкі ды Іванаўскі раёны Брэстскай вобласці.

Гэтую выснову пацвярджаюць і сучасныя запісы гаворак жыхароў гэтых жа раёнаў. Напрыклад, слова *швэд* запісана ў вёсцы Вялікае Малешава Столінскага раёна. **Швэ́д**, м. Доўгая палоска сала. *На сквородзе швэды лежаць, аж хорошэ гледзець* [8, т. 5, с. 325]. Таксама занатавана гэтае слова і ў вёсцы Беражное таго ж

Столінскага раёна. **Швэ́д**, м. Доўгая палоска сала. *На ранок еешні со швэдами поелі* [19, с. 92]. Праўда, і тут усё ж больш правільна будзе пры тлумачэнні слова гаварыць не проста пра «палоску сала», а менавіта пра «падсмажаныя палоскі сала» ці, прасцей кажучы, *скваркі*.

У Пінскім раёне слова *швэды* ‘скваркі’ вядома з сучасных запісаў і ў іншых населеных пунктах, напрыклад, у в. Азарычы, Каўняцін. **Швэ́ды**. Скваркі. *Усе яйцэ поедут, а швэды оставят*. Азарычы, Пінскі раён [1, т. 5, с. 476]. **Швэ́да**. Скварка. *Мні кашу будэш варыты бэз швэды, а то нэ йістыму*. Каўняцін, Пінскі раён [20, с. 134]. Асабіста аўтарам артыкула занатавана слова *швэды* ‘скваркі’ ў в. Парэчча, Альшаніцы, Лахва, Шашаны Пінскага раёна.

Слова *швэды* ‘скваркі’ адзначана сучаснымі даследчыкамі і ва ўжо згаданым Івацэвіцкім раёне. Так, сустракаецца яно ў маўленні жыхароў вёскі Бабровічы. **Швэ́ды**, мн. Скваркі. *Поджар швэды* [21, с. 9]. У тым жа Івацэвіцкім раёне занатаваны і варыянт гэтага слова з устаўным -к. Так, сярод запісаў з вёскі Святая Воля падаецца лексема *шквэды*. **Шквэ́ды**, мн. Скваркі. *На снаданне нажарыла цэлюю сквороду шквэды*. [22, с. 33].

Можна выказаць меркаванне, што слова *шведы* (*швэды*) ў розных значэннях (*этнонім, шашаль, жук-караед, скваркі*) стала замацавалася ў гаворках Беларусі з часоў Паўночнай вайны (г. зн. з пачатку XVIII ст.). Відаць, нядоўгае бытаванне на мясцовых землях шведскіх войскаў пад кіраўніцтвам Карла XII, што даходзілі нават да Палесся, у прыватнасці, да таго ж Пінска, запомнілася беларусам на доўга ды знайшло сваё адлюстраванне ў гаворках на тэрыторыі краіны.

Такім чынам, можна зрабіць пэўныя **высновы**.

1. Этнонімы ў гаворках Беларусі даволі часта набываюць іншае лексіка-семантычнае напайненне. Гэта можа быць звязана або з пераносам назвы паводле падабенства ў вымаўленні (*шведы, шкведы – шкваркі*), або з тым, адкуль, з якой краіны, на думку інфарматара, пайшло тое ці іншае слова (*літоўка – Літва; полька – Польшча, немец – Германія, латыш – Латвія*).
2. Часта ў гаворках адбываецца перанос назвы пэўнага этноніма на найменні жывых істот, у першую чаргу, насякомых (*швед, шведы – шашаль, жук-караед*). Падобную з’яву можна назіраць не толькі ў дыялектах Беларусі (*швед – таракан* (украінскае і рускае дыялектнае)).
3. Разам з тым, зрэдку зразумець новыя значэнні некаторых этнонімаў (напрыклад, у адносінах да *літоўка* ‘доўгая сцірта сена’, ‘памышканне для захавання сена і корму

для живёлы' ці *немец* 'гульня') бывае даволі складана. Магчыма, падобны механізм набыцця лексемамі – у тым ліку этнонімамі, – новых семантычных кампанентаў можна патлумачыць прынцыпам эканоміі. У гэтым выпадку той, хто гаворыць, выка-

рыстоўвае ўжо знаёмыя словы для абазначэння новага ці ўвогуле незнаёмага паняцця, а пазней лексема з гэтым значэннем стала замацоўваецца ў гаворках, дыялектах, а часам і ў літаратурнай мове.

ЛІТАРАТУРА

1. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча : у 5 т. / Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства ; уклад.: А. І. Грынавецкене [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979–1986. / Т. 5. С – Я / ; уклад.: Ю. Ф. Мацкевіч, [і інш.]. – 1986. – 563 с.
2. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны : у 2 ч. / склад. : Г. К. Семьянкова [і інш.] ; пад рэд. Л. І. Злобіна, А. С. Дзядовой [і інш.]. – Віцебск : ВДУ імя П. М. Машэрава, 2012–2014. – 2 ч.
3. *Веренич, В. Л.* Лексика городских гончаров / Л. В. Веренич, А. А. Кривичий // Полесье: лингвистика, археология, топонимика / Акад. наук СССР, Ин-т славяноведения ; отв. ред.: В. В. Мартынов, Н. И. Толстой. – М., 1968. – С. 175–192.
4. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы : у 14 т. / Акад. навук Беларусі, Ін-т мовазнаўства ; гал. рэд. В. У. Мартынаў, Г. А. Цыхун. – Мінск : Навука і тэхніка : Беларус. навука, 1978–2017. – 14 т.
5. *Зайка, А. Ф.* Дыялектны слоўнік Косаўшчыны / А. Ф. Зайка. – Слонім : Слонімскае друкарня, 2011. – 272 с.
6. *Сцяшковіч, Т. Ф.* Слоўнік Гродзенскай вобласці / Т. Ф. Сцяшковіч ; рэд. Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1983. – 671 с.
7. *Бялькевіч, І. К.* Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны / І. К. Бялькевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1970. – 512.
8. Тураўскі слоўнік : у 5 т. / Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства ; склад.: А. А. Крывіцкі [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982–1987 / Т. 5. С – Я ; склад.: А. А. Крывіцкі [і інш.]. – 1987. – 423 с.
9. *Сцяшковіч, Т. Ф.* Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці / Т. Ф. Сцяшковіч ; рэд. Ю. Ф. Мацкевіч, М. А. Жыдовіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1972. – 620 с.
10. *Грачыха, Т. А.* Назвы жывёл у гаворках Віцебшчыны / Т. А. Грачыха // Жывое наша слова : дыялектал. зб. / НАН Беларусі, Ін-т мовазнаўства ; рэд.: Л. П. Кунцэвіч, І. Я. Яшкін. – Мінск, 2001. – С. 212–236.
11. Вушацкі словазбор Рыгора Барадзіліна / уклад. Н. Давыдзенка. – Мінск : Кнігазбор, 2013. – 388 с.
12. Матэрыялы да абласнога слоўніка Магілёўшчыны / склад. : М. В. Абабурка [і інш.] ; рэд. А. А. Крывіцкі, І. Я. Яшкін. – Мінск : Навука і тэхніка, 1981. – 128 с.
13. *Клімчук, Ф. Д.* З лексікі цэнтральнага Загароддзя / Ф. Д. Клімчук // З народнага слоўніка: зб. арт. / Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства ; рэд.: А. А. Крывіцкі, Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск, 1975. – С. 135–153.
14. *Етимологичний словник української мови : у 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць [та інш.]. – Київ: Наукова думка, 1982–2012. – Том 6. У – Я / уклад. Г. П. Півторак [та інш.]. – 2012. – 568 с.*
15. *Fasmer, M.* *Этимологический словарь русского языка. В 4 т. / М. Фасмер // пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – М.: Прогресс, 1982 – 1987 / Т. 4 (Т – Яшур) / пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – 1987. – 864 с.*
16. Дыялектны слоўнік Брэстчыны / склад.: М. М. Аляхновіч [і інш.] ; рэд. Г. М. Малажай, Ф. Д. Клімчук. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 292 с.

REFERENCES

1. Slovník belaruských gavorak paŭnochna-zahodnyaj Belarusi i yae pagranichcha : u 5 t. / Akad. navuk BSSR, In-t movaznaŭstva ; uklad.: A. I. Grynaveckene [i insh.]. – Minsk : Navuka i tekhnika, 1979–1986. / T. 5. S – Ya / ; uklad.: Yu. F. Mackevich, [i insh.]. – 1986. – 563 s.
2. Regijanal'ny slovník Vicebshchyny : u 2 ch. / sklad. : G. K. Semyan'kova [i insh.]; pad red. L. I. Zlobina, A. S. Dzyadovaj [i insh.]. – Vicebsk : VDU imya P. M. Masherava, 2012–2014. – 2 ch.
3. *Verenich, V. L.* *Leksika gorodenskih goncharov / L. V. Verenich, A. A. Krivickij // Poles'e: lingvistika, arheologiya, toponimika / Akad. nauk SSSR, In-t slavyanovedeniya ; отв. red.: V. V. Martynov, N. I. Tolstoj. – M., 1968. – S. 175–192.*
4. *Etymalogichny slovník belaruskaj movy : u 14 t. / Akad. navuk Belarusi, In-t movaznaŭstva ; gal. red. V. U. Martynaŭ, G. A. Cyhun. – Minsk : Navuka i tekhnika : Belarus. navuka, 1978–2017. – 14 t.*
5. *Zajka, A. F.* *Dyyalektny slovník Kosaŭshchyny / A. F. Zajka. – Slonim : Slonimskaya drukarnya, 2011. – 272 s.*
6. *Scyashkovich, T. F.* *Slovník Grodzenskaj voblasci / T. F. Scyashkovich ; red. Yu. F. Mackevich. – Minsk : Navuka i tekhnika, 1983. – 671 s.*
7. *Byal'kevich, I. K.* *Krayovy slovník uskhodnyaj Magilyoŭshchyny / I. K. Byal'kevich. – Minsk : Navuka i tekhnika, 1970. – 512.*
8. *Turaŭski slovník : u 5 t. / Akad. navuk BSSR, In-t movaznaŭstva ; sklad.: A. A. Kryvicki [i insh.]. – Minsk : Navuka i tekhnika, 1982–1987 / T. 5. S – Ya ; sklad.: A. A. Kryvicki [i insh.]. – 1987. – 423 s.*
9. *Scyashkovich, T. F.* *Materyyaly da sloŭnika Grodzenskaj voblasci / T. F. Scyashkovich ; red. Yu. F. Mackevich, M. A. Zhydovich. – Minsk : Navuka i tekhnika, 1972. – 620 s.*
10. *Grachyha, T. A.* *Nazvy zhyvyol u gavorkah Vicebshchyny / T. A. Grachyha // Zhyvoe nasha slova : dyyalektal. zb. / NAN Belarusi, In-t movaznaŭstva ; red.: L. P. Kuncevic, I. Ya. Yashkin. – Minsk, 2001. – S. 212–236.*
11. *Vushacki slovazbor Rygora Baradulina / uklad. N. Davyddenka. – Minsk : Knigazbor, 2013. – 388 s.*
12. *Materyyaly da ablasnoga sloŭnika Magilyoŭshchyny / sklad. : M. V. Ababurka [i insh.]; red. A. A. Kryvicki, I. Ya. Yashkin. – Minsk : Navuka i tekhnika, 1981. – 128 s.*
13. *Klimchuk, F. D.* *Z leksiki central'naga Zagaroddzya / F. D. Klimchuk // Z narodnaga sloŭnika: zb. art. / Akad. navuk BSSR, In-t movaznaŭstva ; red.: A. A. Kryvicki, Yu. F. Mackevich. – Minsk, 1975. – S. 135–153.*
14. *Etimologichnij slovník ukrains'koï movi : u 7 t. / red. kol.: O. S. Mel'nichuk (gol. red.), I. K. Bilodid, V. T. Kolomic' [ta insh.]. – Kiiiv: Naukova dumka, 1982–2012. – Tom 6. U – Ya / uklad. G. P. Pivtorak [ta insh.]. – 2012. – 568 s.*
15. *Fasmer, M.* *Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka. V 4 t. / M. Fasmer // per. s nem. i dop. O. N. Trubacheva. – M.: Progress, 1982 – 1987 / T. 4 (T – Yashchur) / per. s nem. i dop. O. N. Trubacheva. – 1987. – 864 s.*
16. *Dyyalektny sloŭnik Brestchyny / sklad.: M. M. Alyahnovich [i insh.]; red. G. M. Malazhaj, F. D. Klimchuk. – Minsk : Navuka i tekhnika, 1989. – 292 s.*

17. Лексіка гаворак Беларускага Прыпяцкага Палесся : атлас, слоўнік / Г. Ф. Вештарт [і інш.]. ; рэд.: Ф. Д. Клімчук, У. А. Кошчанка, І. І. Лапuckая. – Мінск : Права і эканоміка, 2008. – 353 с.
18. *Вештарт, Г. Ф.* Назвы ежы на Прыпяцкім Палессі Беларусі / Г. Ф. Вештарт // Жывое народнае слова : дыялектал. зб. / Акад. навук Беларусі, Ін-т мовазнаўства ; рэд.: П. А. Міхайлаў, І. Я. Яшкін. – Мінск, 1992. – С. 139–151.
19. *Руц, К. Ф.* З лексікі жыхароў вёскі Беражное Столінскага раёна / К. Ф. Руц // Народныя скарбы : дыялектал. зб. / НАН Беларусі, Ін-т мовы і літ. ; рэд. Л. П. Кунцэвіч. – Мінск, 2008. – С. 90–92.
20. *Шапялёвіч, В. В.* З лексікі вёскі Каўняцін Пінскага раёна / В. В. Шапялёвіч // Жывое народнае слова : дыялектал. зб. / НАН Беларусі, Ін-т мовазнаўства ; рэд.: П. А. Міхайлаў, І. Я. Яшкін. – Мінск, 1992. – С. 131–134.
21. *Барысюк, У. У.* З гаворкі вёскі Бабровічы Івацэвіцкага раёна / У. У. Барысюк // Жывое народнае слова : дыялектал. зб. / Акад. навук Беларусі, Ін-т мовазнаўства ; рэд.: П. А. Міхайлаў, І. Я. Яшкін. – Мінск, 1992. – С. 6–9.
22. *Груца, А. П.* З лексікі в. Святая Воля / А. П. Груца, І. І. Паўлоўскі // Жывое слова / Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства ; рэд.: Ю. Ф. Мацкевіч, І. Я. Яшкін. – Мінск, 1978. – С. 29–33.
17. *Leksika gavorak Belaruskaga Prypyackaga Palessya* : atlas, sloŭnik / G. F. Veshtart [i insh.]. ; red.: F. D. Klimchuk, U. A. Koshchanka, I. I. Lapuckaya. – Minsk : Prava i ekanomika, 2008. – 353 s.
18. *Veshtart, G. F.* Nazvy ezhy na Prypyackim Palessi Belarusi / G. F. Veshtart // Zhyvoe narodnae slova : dyialektal. zb. / Akad. navuk Belarusi, In-t movaznaŭstva ; red.: P. A. Mihajlaŭ, I. Ya. Yashkin. – Minsk, 1992. – S. 139–151.
19. *Ruc, K. F.* Z leksiki zhyharoŭ vyoski Berazhnoe Stolinskaga rayona / K. F. Ruc // Narodnyya skarby : dyialektal. zb. / NAN Belarusi, In-t movy i lit. ; red. L. P. Kuncевич. – Minsk, 2008. – S. 90–92.
20. *Shapyalevich, V. V.* Z leksiki vyoski Kaŭnyacin Pinskaga rayona / V. V. Shapyalevich // Zhyvoe narodnae slova : dyialektal. zb. / NAN Belarusi, In-t movaznaŭstva ; red.: P. A. Mihajlaŭ, I. Ya. Yashkin. – Minsk, 1992. – S. 131–134.
21. *Barysyuk, U. U.* Z gavorki vyoski Babrovichy Ivacevickaga rayona / U. U. Barysyuk // Zhyvoe narodnae slova : dyialektal. zb. / Akad. navuk Belarusi, In-t movaznaŭstva ; red.: P. A. Mihajlaŭ, I. Ya. Yashkin. – Minsk, 1992. – S. 6–9.
22. *Gruca, A. P.* Z leksiki v. Svyataya Volya / A. P. Gruca, I. I. Paŭloŭski // Zhyvoe slova / Akad. navuk BSSR, In-t movaznaŭstva ; red.: Yu. F. Mackevich, I. Ya. Yashkin. – Minsk, 1978. – S. 29–33.